

## TEKRAR GRUPLARINDA ÜNLÜ DÜZENİ-ANLAM İLİŞKİSİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Leylâ Karahan \*

Kelime gruplarında yapıyı, bu dil birliğinde yer alan unsurların gramatik ve semantik değerleri ile bunlar arasındaki çeşitli ilişkiler belirler. Tekrar gruplarında ise yapı belirleyicisi, diğer kelime gruplarından farklı olarak genellikle unsurların ünlü ve ünsüzleri arasındaki düzendir. Ağakay 1954'te tekrar unsurlarının sıralanışında daha çok hece sayısının, ön ses ve ünlülerin niteliğinin etkili oluşuna (Ağakay 1954: 101), Hatiboğlu 1971'de, bazı tekrar unsurlarının ön ve son sesleri arasındaki benzerliğe ve ilk hece ünlülerinin sıralanışındaki düzene dikkat çekilmiştir (Hatiboğlu 1971: 13-15). Tuna 1986'da konu daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve çok sayıda örnek üzerinde sayıca eş heceli tekrarlardaki ünlü ve ünsüzlerin düzeni ortaya konmuştur (Tuna 1986). Çıkan sonuç, dilde hiçbir yapının tesadüfî ve keyfî olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Tekrar gruplarında yapı-anlam ilişkisi ise konunun bir başka boyutudur. “Unsurların sıralanışında anlamın rolü nedir?” “Unsurlar arasındaki ses düzeninde anlamın rolü var mıdır?” soruları bu ilişki çerçevesinde cevap arayan sorulardır.

Hatiboğlu 1971'de sadece *alım satım, alış veriş* örneklerindeki unsur sıralanışında, *öncelik-sonralık* ilişkisine dikkat çekilmiş, yapı-anlam ilişkisi üzerinde başkaca durulmamıştır (Hatiboğlu 1971: 17). Ağakay 1954'te ise sıralanışta genellikle ses özelliklerinin etkili olduğuna, bazen de unsurların grup içinde bir mantık sırası (*azdan çoğa, öncekinden sonrakine, ilk evreden son evreye, temel kavramdan yardımcı kavrama, olumludan olumsuz* vb.) takip ettiğine işaret edilmiştir (Ağakay 1954: 100-103). Tekrar gruplarındaki unsurların sıralanışında anlamın rolünü kabul etmeyen Tuna, tekrarları *mantıkî sıraya göre dizilenler* ve *bir mantık sırası gözetilmeden dizilenler* olarak ikiye ayıran Ağakay'ı eleştirerek bu gruplarda anlamı bir kurala esas almanın mümkün olabileceğini sanmadığını belirtir. Ona göre unsurları

---

\* Prof. Dr. , Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

anamlı tekrarlar olduğu gibi anlamlı olmayanlar da vardır ve böyle bir kural ancak her iki unsur anlamlı tekrarlar için geçerli olabilecek sınırlı bir kuraldır (Tuna 1986: 2). Ağakay'ın, 400 örneğin sadece dörtte birinde bir mantık sırası tespit ettiğini belirtmesi, onun da zaten bu kuralın sınırlılığını kabul ettiğini göstermektedir (Ağakay 1954: 101).

Tekrar gruplarında ses düzeni ile anlam arasında bir ilişkinin olup olmadığı hususuna ise bu çalışmalarda hiç değinilmemiştir.

Tekrarlarda ünlü düzeni ile ilgili olarak Tuna'nın tespit ettiği kurallardan biri, birinci unsurun ilk hece ünlüsünün düz geniş (A), ikinci unsurun ilk hece ünlüsünün dar-yuvarlak (U) ünlü taşımasıdır. /A/.../U/ ses düzenine sahip 550 civarındaki tekrardan yaklaşık 320'sinin iki unsuru da, 50'sinin ise unsurlarından biri anlamlıdır. 180'inin unsurları da yansıma kelimelerden oluşmaktadır.

Dil biliminde ses anlam bilimi (*phonosemantics*) veya ses sembolizmi (*phonetic symbolism, sound symbolism*) adı verilen disiplinlerin malzemelerinden biri de yansımalarıdır. Yansıma kelimeler, dilde ses-anlam ilişkisinin varlığını gösteren önemli tanıklardır. Bu kelimelerle yapılan tekrar grupları, ses-anlam ve ses düzeni-anlam ilişkisi bakımından bize hayli zengin bir malzeme sunar. Belirli bir ses düzenine sahip tekrarların anlam çağrışımlarındaki benzerlik ilgi çekicidir. Belki de her düzen bir anlam alanına tekabül etmektedir. Bu durum, yansımaları tekraralarda daha sistematik bir görünüm arz eder. Tuna 1986'da yer alan /A/.../U/ düzenindeki yansımaları tekrar gruplarında bu sistematiklik çok açık bir şekilde görülmektedir (Tuna 1986: 41-64). Bunu tanıklamak üzere /A/.../U/'lu tekrarların bazıları anlamlarıyla birlikte aşağıda verilmiştir:

*abur cubur*: Yararı gözetilmeksizin rastgele yenilen şeyler; işe yaramayan, boş.

*afun tufun*: Alelacele, çarçabuk, yalan yanlış.

*allak bullak*: Altüst, karmakarışık.

*cabul cubul*: Sulu bataklık.

*cabur cubur*: Ufak tefek, işe yaramaz.

*cak cuk*: Şapırtılı sakız çinemeyi anlatır.

*cakıl cukul/ çakıl çukul*: Karışık biçimde, ne dediği belli olmaksızın.

*cangul cüngul*: Gürültü.

*cangır cüngur*: Düşme veya birbirine çarpma sırasında kaba ve zevksiz ses çıkararak, çangıl cüngul.

*cart curt*: Gerekli gereksiz yerde söylenen abartılı söz.

*dabul dubul*: Çabuk ve ne dediği anlaşılmayan konuşma için.

*dangıl dungul*: Kaba saba, yersiz ve lüzumsuz bir biçimde, gelişigüzel.

*ekiş üküş*: Eğri büğrü, yamuk yumuk, dolambaçlı.

*fart furt*: Anlamsız, boş söz, farta furta.

*gacır gucur*: Çirkin ve kulak tırmalayıcı bir ses çıkararak.

*hapır hupur*: İştahlı ve gürültülü bir biçimde (yemek).

*haydır huydur*: Gürültü, patırtı, düzensiz(davranış için),gereksiz.

*katır kutur*: Sert duruma gelmiş, sertleşmiş; sert ve kaba ses çıkararak.

*langır lungur*: Metalsi bir ses çıkararak; dikkatsizce, savruk bir biçimde.

*tak tuk*: Sert bir nesneye vurulduğunda çıkan ve hoşla gitmeyen sesi ifade eder.

*takır tukur*: Kaba bir takırtı sesi çıkararak.

*tangır tungur*: Genellikle boş nesnelere yuvarlanırken çıkardığı kaba ve çınlayıcı ses; bu biçimde ses çıkararak.

*yangıl yungul*: Eğri büğrü.

*zambur zumbur/zampur zumpur*: Saçma sapan, kaba saba.

*zart zurt*: Kendini önemli kişi olarak göstermek için yüksekten atıp tutarak çıkışma, kaba kuvvet gösterisi.

*zembil zümbül*: Sarkık dökük.

Çoğu kalın ünlü taşıyan ve aynı ses düzenine sahip bu tekrarların hepsi de “*düzensizliği, hoşla gitmemeyi, rahatsız ediciliği*” ve benzer duyguları çağrıştıran bir anlam değeri taşımaktadır. Demircan 1997’de, ünlülerin tekrar gruplarında yüklendikleri ayrımlardan birinin düzenli-düzensiz ayrımı olduğu belirtilmiş; /A/.../A/ ve /A/.../U/ yapısındaki *tak tak/tak tuk, şap şap/ şap şup, takır takır/takır tukur, şapır şapır/şapır şupur vb.* örneklerle bu ayrım gösterilmiştir (Demircan 1997:196). Ulutaş 2007’de Kırgız Türkçesindeki bazı tekrarlarla ilgili olarak yapılan “*Söz aynen tekrar edilirse bu hareketin, işin ahenk ve düzen içinde yapıldığına işaret eder. İkinci sözün ünlüsü değiştirilerek tekrar edilirse harekette farklılık ve düzensizlik olduğu anlaşılır*” açıklamasıyla bu anlam özelliğine dikkat çekilmiş ve *tars tars/tars turs, dañk dañk/dañk duñk, cark cark/cark curk, calt calt/calt cul* gibi/A/.../A/ ve /A/.../U/ düzenli örnekler verilmiştir(Ulutaş 2007).

/A/.../U/’lu yapının işaret ettiği anlam yükü, sadece her iki unsuru yansıma kelimelerden oluşan tekrarlarda görülmez. Aşağıda bazı örnekleri verilen birinci unsuru anlamlı /A/.../U/ düzenindeki tekrarlar da “*düzensizliği, hoşla gitmemeyi, rahatsız ediciliği vs.*” çağrıştıran bir anlam değeri taşımaktadır:

*alık uluk, ayrık uyruk, az buz, azar buzaz, eğri büğrü, çarpık çurpuk, çatlak çutlak, eğri uğrü, eski püskü, eski üskü, karışık kuruşuk, kaykık kuykuk, kertik kürtük, kesik küsük, sapık*

*supuk, sarkık surkuk, sarsak sursak, şaka şuka, şart şurt, takış tukuş, ters türs, yanık yunuk, yarım yurum.*

/A/.../U/ düzenindeki yansımali tekrarlar, aynı anlam yükleri, fakat farklı işleklik oranları ile diğer Türk lehçelerinde de kullanılır: Hakas Türkçesi: *çaltıh çultıh* “oraya buraya sallanan”, *sala pula* “şöyle böyle, güçlülle” (Arıkoğlu 2005), Karaçay-Malkar Türkçesi: *çart gurt* “yarım yamalak”, *habur çubur* “eski püskü, kırık dökük, paçavra”, *kav kuv bol-* “çil yavrusu gibi dağılmak” (Tavkul 2000). Kazak Türkçesi: *tars turs* “patır kütür etme, gümbür gümbür ses çıkarma, takırtı, patırtı”, *tarsıl tursıl* “gürültü, patırtı”, *takıl tukıl* “zar zor, güçlülle”, *kakañ sukañ* “kaba davranış, yersiz hareket” (Koç 2003). Yeni Uygurca: *gaçır guçur* “gıcırdamak”, *garañ guruñ* “hırıltı, hırıldama”, *garas gurus* “çatırdamak”, *gars gurs* “çatırdamak”, *şakir şukur* “hışırtı, şıkırtı” (Necipoviç 1995). Harrison 2004’te tekrarlardaki iç ses ünlü değişiminin Tuvacada yaygın olmadığı, Özbekçede bulunan birkaç örneğin de, bu yolun işlekliliğini göstermediği belirtilmiştir (Harrison 2004: 202-212)<sup>1</sup>.

/A/.../U/ düzenindeki tekrarların gürültülerin veya benzer seslerin farklı algılandığı durumlarda ortaya çıktığını belirten Jendraschek, farklı seslerin akustik nüanslara tekabül ettiğini belirtir; ancak bu nüansların anlam olarak karşılığında söz etmez (Jendraschek 2001: 92, 99). Yansımalarla yapılan tekrarlarda iç ses ünlü ve ünsüz değişimlerinin ele alındığı Ido 2006 da, yansıma kelimele /A/.../A/ ve /A/.../U/ düzenindeki bazı tekrar örneklerine yer verilmiş, ancak örnekler arasındaki anlam nüansı gösterilmemiştir. Hatta her iki yapıya, meselâ *hart hart* ile *hart hurt* ‘a , *şapır şapır* ile *şapır şupur*’a değişim dikkate alınmadan aynı anlamlar verilmiştir (Ido 2006: 69-72).

Zülfikar, tekrarlardaki /A/.../U/ ses düzeninin ortaya çıkışını “*birbiri ardınca yapılan hareketlerden birinin çıkardığı sesin ötekisinden az farklı oluşu*”na bağlar. “Seslerin duyulma oranı, rezonansı, tonu, kalitesi, türlü psikolojik etkileri insanı büyük ölçüde uyarmış, buna paralel olarak bu seslerin değerlendirilip adlandırılması, farklı seslerin seçilmesi yoluyla yapılmıştır. Bu seçiş ve değerlendirilişin başta büyük ölçüde ünlüler arasında oluşu ilgi çekicidir”(Zülfikar 1995: 25). Zülfikar, ses farklılığının çağrıştırdığı anlam boyutundan söz etmez. Ona göre /A/’nın /U/’ya değişimi bir düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğudur ve ikinci

---

<sup>1</sup> /A/.../U/ düzenli tekrarları, aynı anlam özellikleri ile Türkçenin tarihî seyri içinde de görmek mümkündür: *çar çur* “abur cubur”, *çart çurt* “her şeyin ufağı, döküntü”, *çek çük* “malın en değersizisi”, *karç kurç* “hatır hutur gibi bir ses bildirir.”, *şel şül* “yöntemsiz” (DLT, C.IV) Bu tekrarlar tek heceli yansımalarından meydana gelmiştir.

unsurun /O/'ya değil de /U/'ya değişimi Türkçenin birinci hece dışında /O/ bulundurmamasından kaynaklanmaktadır (Zülfikar 1995: 27, 28).

Seslerin anlam değeri, çok eskiden beri dil bilimi ile uğraşanların merak konusu olmuştur. Meselâ İbraniler, ünlüleri seslerin ruhu kabul etmişler; Grekler, seslere *hareketlilik*, *akıcılık*, *çarpınma*, *kayma*, *içerilik*, *derunilik* gibi nitelikler yüklemişlerdir. Greklere göre /i/ ile yapılan kelimelerde *bir hafiflik*, *bir şeyin arasından geçip gitme kabiliyeti*, /a/ ve /e/ ile yapılanlarda *uzunluk* ve *büyüklük*, /o/ ile yapılanlarda *yuvarlaklık* kavramları bulunmaktadır (Üçok1951: 81). Üçok'a göre uzağı gösteren işaret zamiri *şu* kelimesinde işaret edici unsur /u/ ünlüsüdür. Çünkü "u vokalinin oynaklanmasında dudakların durumu dışa doğru bir istikamet göstermektedir." (Üçok 1951: 82). Üçok, özellikle yansımalarındaki ünlüler arasında, zihnimizde bıraktıkları intibalar bakımından çok ince farklar bulunduğunu, bu sebeple de birinin yerine diğerinin kullanılamayacağını belirtir. Meselâ bir top atışı *bim büm* şeklinde ince ünlülerle değil, *bum (bım)* şeklinde kalın ünlülerle anlatılabilir. /A/ ile /ı/ arasındaki anlam nüansını da *gacırdamak* ve *gıcırdamak* kelimeleriyle açıklayan Üçok, /a/'nın daha ağır, daha büyük, /ı/'nın ise daha hafif, daha küçük bir gürültüyü anlattığını, *ağır demir bir kapı gacırdar*, *fakat dişler gıcırdar* ifadesi ile örneklendirir (Üçok 1951: 83).

Eklerin bazılarının seslere birtakım işlevler yüklenmesiyle ortaya çıktığını, ekin taşıdığı fonksiyonun doğrudan doğruya sesin kendisinden geldiğini belirten Ercilasun, /a/ ve /e/ ünlülerini *pekiştirme*, *belirtme*, *süreklilik*, *mübalağa*, *çokluk* bildiren *kuvvetlendirici fonksiyon alanı* içinde değerlendirmiş; /u/ ünlüsünün fonksiyon alanından söz etmemiştir (Ercilasun 2007: 340-346). Kocaoğlu 2004'te ise ses-anlam eşitliğine dayalı karşıt denkliklerdeki ünsüzlerin genel anlam özelliğinden ve söz varlığının çok az bir bölümünde görülen ses-anlam ilişkisinin evrenselliğinden bahsedilmiş, ünlülerin anlam değerleri üzerinde durulmamıştır (Kocaoğlu 2004: 1988).

/A/.../A/ sıralanışındaki *düzenlilik*, *hoşa gitme*, *devamlılık*, *kuvvetlilik* anlamlarının /A/.../U/ sıralanışı ile *düzensizliğe*, *hoşa gitmemeye*, *rahatsız ediciliğe* dönüşmesinde, bir ünlü değişiminin etkili olduğu açıktır. Peki bu değişim /A/.../U/ şeklinde değil de /A/.../I/ /I/.../A/ veya /U/.../A/ şeklinde olsaydı aynı olumsuz anlam çıkar mıydı? Tuna'daki /A/.../I/'lı örneklerde anlam bakımından bir homojenlik görülüyor. O hâlde bu anlam değerini veren ne tek başına /A/, ne de tek başına /U/'dur. /A/'dan /U/'ya yani düzensizlikten (ve daha çok kalın) dar-yuvarlaklığa (ve daha çok kalın) geçiş, düzenden düzensizliğe geçişi ifade etmektedir. Zülfikar, geniş ünlülerin şiddeti, kuvveti, yoğunluğu, kalınlığı, büyüklüğü ve zengin katılmaları; dar ünlülerin ise bu özelliklerin daha zayıf oluşunu temsil ettiğini belirtir (Zülfikar 1995: 27). Demek ki yansıma kelimelerde ünlülerin genişliği

ve darlığı anlam ayırıcı bir rol oynamaktadır. Ancak bu, anlamın oluşmasında yeterli değildir. /A.../U/ ses düzenli tekrarlarında anlam farklılaşmasını sağlayan, ikinci unsurdaki ünlünün hem dar hem de yuvarlak (daha çok kalın) ünlü olmasıdır. Sadece darlık bu anlamı karşılasaydı /U/'nun yerini /I/, veya sadece yuvarlaklık yeterli olsaydı /U/'nun yerini /O/ alabilirdi. /U/ ve /O/ ünlüleri darlık-genişlik bakımından birbirinden farklıdır ve bu fark anlamı etkileyecek kadar önemlidir. Bu sebeple Zülfikar'ın /A.../U/ ses düzenindeki /U/'nun varlık sebebini Türkçenin ilk hece dışında /O/ bulundurmamasına bağlayan görüşü de eleştiriye açıktır (Zülfikar 1995: 27).

/U/ ünlüsü, dudakların büzülmesiyle çıkarılan dar-yuvarlak bir ünlüdür. Oluşumunda alt ve üst çeneler birbirine yaklaşır. *Hoşa gitmemeyi, beğenmemeyi, küçümsemeyi, umursamamayı* ifade eden *burun kıvrma* hareketi sırasında dudakların aldığı şekil ile /U/ ünlüsü çıkarılırken dudakların aldığı şekil aynıdır. Yine benzer duyguları anlatan *dudak bükme* hareketinde de /U/ ünlüsünün çıkarılışında olduğu gibi dudaklar büzülür ve bu sırada alt ve üst çeneler birbirine yaklaşır. Bu yakınlık, bize /U/ ünlüsünün /A.../U/ ses düzenli tekrarlardaki anlam değerinin tesadüf olmadığını anlatmaktadır. Beden dili üzerinde çalışanlar korku, öfke hiddet tiksinti, üzüntü, mutluluk, sevinç gibi duyguların yüzde, kaşta, alın bölgesinde, göz kapaklarında ve ağız kısmında değişikliklere yol açtığını ve bu duyguların çeşitli kültürlerde ortak yüz ifadeleriyle aktarıldığını belirterek, bunun beden dilinin evrenselliğine bir işaret olabileceğini ileri sürerler. Duygularımızı anlatan *ah, of, oh* gibi kelimeler de sözlü dil ile beden dili alanlarının birbirine yakınlığını göstermektedir (Schober 2007: 27, 40, 41, Baltaş 1992:48).

/A.../A/ ile /A.../U/ düzenli tekrarlar arasında zor algılanan anlam farkı, çoğu zaman sözlüklerde betimlenmemiştir. Meselâ Türkçe Sözlükte bazı tekrarlarla ilgili açıklamalar şöyledir:

*çatır çatır*: Sert bir şey kırılırken, yanarken, yerinden sökülürken veya sıkıştırılırken çıkan ses, çatır çutur.

*haşır huşur*: Sert ve kuru şeyler haşırdayarak, haşırtili ses çıkararak, haşır haşır.

*hatır hutur*: Değişik biçimlerde ses çıkararak (kesmek, yemek, koparmak, kaşımak vb.), hatır hatır.

*tak tuk*: Vurma, çarpma sırasında çıkan ses; vurma, çarpma sırasında "tak" sesi çıkararak.

*tak tak*: Vurma, çarpma sırasında çıkan ses. "Tak" sesi çıkararak.

*takır takır*: Sert ve kuru, takır tukur.

Türkiye Türkçesi konuşma dili, yansımali tekraralarda /A.../U/ düzenini yazı dilinden daha fazla işletmiştir. Konuşma dilinde veya ağızlarda kullanılan, fakat yazı dili sözlüklerine

geçmemiş pek çok yansımali tekrar vardır. Aşağıdaki örnekler Derleme Sözlüğünden alınmıştır ve bunlar Türkçe Sözlükte bulunmamaktadır:

*afun tufun*: Alelacele, çarçabuk, yalan yanlış.

*cabul cubul*: Sulu batac.

*cabur cubur*: Ufak tefek, işe yaramaz.

*dabil dubul*: Çabuk ve ne dediği anlaşılmayan konuşma için.

*dangır dungur*: Yüksek sesle bağıra bağıra(konuşma için).

*debil dübül*: Dengesiz, sarsak, sendeleyerek, el yordamıyla, tökezleyerek (yürüme).

*fartuk furtuk*: Şekli bozulmuş, eskimeye yüz tutmuş (ayakkabı için).

*gacı gucu*: Bozuk işe yaramaz şey.

*kert kürt* : Eğri büğrü.

*vangır vungur*: Karmakarışık.

*yambul yumbul, yambur yumbur, yangıl yungul*: Eğri büğrü

*zam zum*: Gevezelik.

Henüz sözlüklerde yer almamış şu tekrarlar da günlük konuşmaların geçtiği yazılı metinlerden tespit edilmiştir:

*cazır cuzur, dambul dumbul, fakır fukur, fangır fungur, faşır fuşur, gak guk, kayır kuyur, lakır lukur, lambur lumbur, patır putur, şarıl şurul.*

Sonuç:

Yansıma kelimelerle yapılan /A/.../U/ ses düzenli tekrarlar, *düzensizliği, çirkinliği, hoş gitmemeyi, rahatsız ediciliği*” çağrıştıran bir anlam yüküne sahiptir ve bu anlamda etkili olan ses, /U/ ünlüsüdür. Böyle bir yapıda /U/ ünlüsünün bulunması anlamlıdır. Çünkü /U/ ünlüsünün çıkışında dudakların aldığı şekil, aynı zamanda olumsuz duyguları da yansıtan bir şekildir.

Sözlüklerde /A/.../A/ ve /A/.../U/ ses düzenli tekrarlar betimlenirken /U/ ünlüsünün sebep olduğu anlam değişmesi göz ardı edilmektedir.

Yansıma kelimelerin üretilebilirlik özelliği, bu kelimelerle tekrar yapmaya işleklilik kazandırmıştır. /A/.../U/ ses düzeni, Türkiye Türkçesinde hem yansımali tekrarlarda hem de bir unsuru anlamlı tekrarlarda verimli bir şekilde işletilmektedir.

## KAYNAKLAR

Mehmet Ali Ağakay, *Türkçede Kelime Koşmaları*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1954, s.97-104

Ekrem Arıkoğlu, *Örnekli Hakasça -Türkçe Sözlük*, Akçağ, 2005, Ankara

Besim Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk*, C.IV, Türk Dil Kurumu, Ankara 1986

- Zuhal Baltaş, Acar Baltaş, *Bedenin Dili*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992
- Ömer Demircan, *Türkçede Nedenli Göstergeler: Yansımalarda Anlamlama*, VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-9 Ağustos 1996, Ankara 1997:191-206
- Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974
- Ahmet B. Ercilasun, *Türk Dilinde Ek-Ses İlişkisi: Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s.340-346
- Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>
- K. David Harrison, *South Siberian Sound Symbolism*, Languages and Prehistory of Central Siberia, Ed. Edward J. Vajda, Western Washington University, John Benjamin Pub. Comp, Amsterdam- Philadelphia 2004, s.199-214
- Shinji Ghaeyri Ido, *Turkish Mimetic Word Formation*, The school of Asian Studies, The University of Sydney, NSW Australia 2006
- Gerd Jendraschek, *Semantic and Structural Properties of Turkish Ideophones*, Turkic Languages 5, 2001, s. 88-103
- Timur Kocaoglu, *Türk ve Dünya Dillerinde Ses-Anlam Eşitliğine Dayalı Karşıt Denklikler*, V.Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, 20-26 Eylül 2004, s.1985-2004
- Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan, *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003
- Emir Necipoviç Necip, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev. İklil Kurban, Türk Dil Kurumu, Ankara 1995
- Otto Schober, *Beden Dili*, Arion Yayınevi, İstanbul 2007
- Ufuk Tavkul, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- Osman Nedim Tuna, *Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.(Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1982-1983,Ankara 1986,s.163-228'den ayrı basım)
- İsmail Ulutaş, *Kırgız Türkçesinde İkilemeler*, Akademik Bakış, Sayı 13, Ekim 2007, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi
- Necip Üçok, *Genel Fonetik*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, İstanbul 1951
- Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995

